

Uz dvadesetu godišnjicu djelovanja Galerije u Hlebinama

Galerija naivnih umjetnika u Hlebinama prvi je puta otvorila svoja vrata prije nešto više od dvadeset godina, 12. svibnja 1968. god. izložbom pod nazivom »Hlebine 68«. Tim je činom započeo period djelovanja jedne specijalizirane galerijske ustanove čiji je zadatak bio prije svega adekvatna valorizacija i prezentacija stvaralaštva koje je kao fenomen »hlebinskog slikarskog kruga« nastajalo na području Podravine. Institucionalna valorizacija naivne umjetnosti uslijedila je, naime, već znatno ranije – 1952. god. kada je u Zagrebu otvorena »Stalna izložba slikara seljaka« koja će ubrzo prerasti u Galeriju primitivne umjetnosti. Otvaranjem hlebinske Galerije nastala je, dakle, ustanova sličnoga tipa koja je svoje djelovanje prije svega usmjerila na neposredan kontakt sa naivnim stvarateljima podravskog područja, prezentaciju njihovih radova te problematiziranje naive kao kulturno-umjetničkog ali i sociološkog fenomena sa posebnom pažnjom posvećenom recentnom stvaralaštvu naivne provenijencije. Politika samostalnog i kolektivnog izlaganja bila je, dakle, orijentirana na fiksiranje određenog trenutka u genezi podravskog naivnog stvaralaštva i usmjeravala istovremeno interes u pravcu novih i inovativnih rješenja.

Osvrnut ćemo se ovom prilikom ukratko na djelatnost Galerije u Hlebinama u razdoblju od 1978 – 1988. god.* smatrajući da je ova obljetnica jednako pogodan trenutak za pogled unatrag i fiksiranje prijednog razdoblja.

Kraj sedamdesetih godina u naivnoj umjetnosti karakterizira još uvijek hiperprodukcija radova ali i umjetnika, te je hlebinska Galerija svoju ulogu »katalizatora« ostvarila realizirajući nekoliko kolektivnih izložbi koje su imale svrhu utvrđivanja novih vrijednosti izvan uskog morfološkog i tematskog registra hlebinskog kruga promovirajući nova imena i problematizirajući istovremeno ipitanje koje još i danas u okviru teorije naivne umjetnosti nije dobilo adekvatan odgovor: što u krajnjem slučaju jeste vrijednost – da li određena doza sirovosti, pa u krajnjoj liniji i infantiliziranog pristupa nekih autora ili pak »hiperrazgrađenost« i tehnička, formalna i tematska organiziranost s druge strane. Izložba pod nazivom »Šestoro autora« (1978. god.) jedna je od tzv. problemskih izložbi kojom se željelo registrirati neadekvatno veloriziranu činjenicu postojanja grupe autora koje ne vezuje ništa osim »otklona« od poznate stilistike škole uz nezaobilazno potenciranje izvornosti. Na ovoj izložbi sudjelovali su Milan Generalić, Ana Matina, Branko Međimorec, Mara Puškarić, Franjo Talan i Krešimir Trumbetaš, autori, dakle, od kojih i danas gotovo svi predstavljaju samosvojne vrijednosti unutar »hlebinskog kruga«. Sljedeće godine »Izložbom mladih autora« (1979. god.) promovirano je nekoliko novih,

mladih autorskih ličnosti, ali je mnogo značajnija konstatacija koja se nameće kao zaključak ove izložbe o krajnje heterogenim rezultatima unutar nove generacije podravskih slikara koji su stasavši na optimističkoj prognozi »o neiscrpnom obnavljanju umjetnosti hlebinskog kruga« unijeli svježinu u stilistiku podravske naive.

Značajan projekt u okviru problemskih izložbi ostvaren je 1983. god. održavanjem izložbe pod nazivom »Alternativa 83« koja je realizirana u nastojanju da se postojeće diferencijacije unutar naivnog stvaralaštva Podravine i koncentriranog nastupa generacijski i izražajno heterogene grupe autora valoriziraju kao otklon od sužene stilističke sheme sa kvalitativno pozitivnim naznakama. Fiksiranje stagnacije kvalitete sedamdesetih godina kao posljedice medijskog trijumfa i uočavanje neminovno novih i drugačijih vrijednosnih odrednica, doveli su do stvaranja, uvjetno rečeno, grupe »alternativa«, koji su subjektivnu interpretaciju i kreativnu samosvojnost po mjeri vlastite osobnosti nadredili otrcanim paradigmatiskim uzorima, kojima je, doduše, izborni dignitet naive kao umjetničke pojave, ali determinante njihove opravdane egzistencije u tome trenutku već odavno nisu postojale.

Desetero izlagača – Ivan Andrašić, Milan Generalić, Katarina Henc, Stjepan Ivanec, Dragica Lončarić, Branko Lovak, Mirjana Matiša, Josip Simić, Nada Švegović-Budaj i Biserka Zlatar-Milinković – nikako nisu činili (a srećom je to slučaj još i danas) koherentnu grupu autora povezanu morfološkim, tematskim ili generacijskim vezama. Njihovo grupiranje ovom izložbom značilo je eksplicitno davanje podrške pojedincima koji su u borbi za vlastito autorstvo iskazali tendencije prevladavanja historijski zastarjelog izraza. Institucija tipa hlebinske Galerije upravo je realizacijom projekata ovakove vrste tražila i nalazila rješenje svoga programskog djelovanja i opravdanost egzistencije. »Alternativa 83« bila je, nažalost, jedna od posljednjih izložbi koje su problemski tretirale pomake unutar naivne produkcije i čija je prezentacijska strana bila tek predložak za sukobe u kritici i movens za vlastita traganja i rješenja.

Problemska otvorenost koju su inicirale izložbe »Crtež hlebinskog kruga« (1980. god.) i »Hlebinska skulptura« (1982. god.) indikativna je za bavljenje medijski manje interesantnim tehnikama u želji da se učini korak prema evidentiranju ravnopravne egzistencije medija različitih vrijednosnih i jezičnih osobina naspram slikarskog kompleksa i da se valoriziraju vrijednosne karakteristike unutar istoga fenomena naivne umjetnosti. Izložbom »Crtež hlebinskog kruga« problematizirano je prije svega pitanje u kojoj je mjeri crtež u podravskoj naivi njegovan kao zatvorena cjelina umjetničkog djela,

a koliko je tretiran tek kao osnova za slijedeću fazu slikarskog procesa – problem u svakom slučaju aktualan u generi naivne umjetnosti s obzirom na činjenicu da su radovi prvih naivaca nastajali u jednostavnijim likovnim tehnikama, crtežu, akvarelu i temperi a za većinu autora hlebinskog kruga crtež je još i danas primaran likovni element pri čemu je boja, ispunjavajući plohu, ravnopravan nosilac ekspresije sa linijom crteža.

Gotovo jednako, u smislu kvalitativnih vrijednosti, fenomen podravske naive obilježen je u poslijeratnom razdoblju i kiparskim izrazom koji je, nažalost, u pravilu egzistirao na marginama događaja i općeg interesa. Možda je upravo ta distanca omogućavala naivnim kiparima dovoljno manevarskog prostora, slobode i neopterećenosti za osluškivanje vlastite osobnosti. Namjera izložbe »Hlebinska skulptura« nije, doduše, bila definitivna verifikacija vrijednosti nego tek ishodište za pokušaj objektivne prosudbe. Sa druge pak strane presudni je korak učinjen i u otklanjanju grešaka i nesporazuma koji su trenutku uspostavljanja morfogeneze naivnog kiparstva nastajali na nedefiniranim granicama između tradicije pučkog izraza i osobne kreativnosti autora te njihovim međusobnim uticajima i prožimanjima. Čini se da su upravo ovom izložbom konačno utvrđene vrijednosne granice i kriteriji unutar kiparstva naivne provenijencije i tako stvorena baza za definiranje pozicije i kvalitativnu verifikaciju radova Dragice Belković, Mate Generalića, Branka Gažija, Martina Hegeđušića, Josipa Horvata, Mije Kuzmana, Matije Lackovića, Ljubice Matulec, Branka Međimorca, Bare Mustafe, Josipa Peradina, Josipa Šimića, Krešimira Trumbetaša, Kate Vizvari i Đure Zvonara – izlagača sa ove izložbe.

Politika kolektivnog izlaganja razvijala se kontinuirano kao što je u prvim godinama postojanja Galerije bilo i utvrđeno. Izložbe pod nazivom »Hlebinska jesen« – 1979, 1982. god. i »Hlebinski Krug« 1978, 1981, 1984. god. zadržale su uglavnom svoj bialalni karakter ali gubeći polako na koncepciji kojom su izložbe takve vrste uglavnom nastojale slijediti sve »nove i zanimljive tendencije koje su se javljale bilo kod starijih ili mlađih autora«.

To, naravno, nikako ne negira pojavljivanje svježih snaga i originalnih rješenja unutar likovnosti »hlebinske škole«, ali svakako ukazuje na promijenjene okolnosti rada stvaralaca i neminovno utiče na potrebe konceptijskih inovacija u djelovanju hlebinske Galerije.

1979. god. je nakon prekida od nekoliko godina u Galeriji u Hlebinama ponovno održana izložba pod tradicionalnim nazivom »Hlebinska jesen«. Umjesto spomenute manifestacije održavane su, naime, izložbe sličnog karaktera u sklopu međunarodne izložbe »Naivi 77« te proslave desetgodišnjice Galerije pod nešto izmijenjenim nazivom »Hlebinski krug«. Iako u predgovoru kataloga »Hlebinske jeseni 79« F. Horvatić naglašava neminovno postojanje potrebe za promjenom načina prikupljanja radova i koncepcijom projekta, cjelokupna je ova izložba, nadopunjena nekim starijim radovima, preseljena u Beograd, u Galeriju »Borbe«. Posljednja izložba »Hlebinska jesen« je ponovno 1987. god. okupila naivne stvaraoce Podravine kao prva kolektivna izložba koja je nakon četiri godine održana u hlebinskoj Galeriji.

Paralelno s ovim izložbama Muzej grada Koprivnice u čijem sastavu djeluje i Galerija u Hlebinama organizirao je i izložbe »Hlebinskog kruga« prezentirajući naivno stvaralaštvo Podravine izvan granica Jugoslavije i gostujućim izložbama u zemlji. Izložbe pod ovim nazivom održane u Stuttgartu i Münchenu 1978. god, Düs-

seldorfu, Kölnu, Hamburgu, Bremenu i Freiburgu 1979. god, Eisenstadtu, Waldshut-Tiengenu i Villingen-Schweningenu 1984. god, u Trstu 1985. god. i Frankfurtu u proljeće 1988. god. U našoj zemlji »Hlebinski krug« se 1984. god. predstavio u Opatiji u izložbenom paviljonu »Juraj Šporer«, 1985. god. u Galeriji »Solana« u Tuzli izložbom »Veliki naivni slikari« a 1988. god. u prostoru »Likovnog razstavišća« u Domžalama. Uključivanje većeg broja recentnijih radova u zamašne projekte ovakove vrste bio je, čini se, značajan impuls u razvoju i afirmaciji mlađih autora i novih koncepata unutar tokova naivne umjetnosti.

Najznačajnijim i najobuhvatnijim projektom u radu hlebinske Galerije u proteklih deset godina svakako možemo nazvati izložbu »Hlebinski krug – pedeset godina naivnog slikarstva« i savjetovanje »Hlebinski krug – počeci« koji su u zajedničkoj organizaciji sa Galerijom primitivne umjetnosti iz Zagreba od 19. rujna do 3. listopada 1981. godine održani u Hlebinama i Koprivnici. Na izložbi postavljenoj u Hlebinama (prijeratna naiva) i Galeriji Koprivnica (poslijeratni radovi) izloženo je 81 djelo sljedećih autora: Franje Filipovića, Dragana Gažija, Ivana Generalića, Josipa Generalića, Milana Generalića, Mije Kovačića, Ivana Lackovića, Martina Mehkeka, Franje Mraza, Mare Puškarić, Ivana Večenaja, Ivana Viriusa, Mirka Viriusa te Franje Vujčeca. Na savjetovanju o počecima hlebinske slikarske škole (do drugog svjetskog rata) koji su vezani uz ideje socijalno angažirane, napredne grupe »Zemlja« svoja izlaganja podnijeli su Ivan Generalić, Mičo Bašičević, Juraj Baldani, Josip Depolo, Vladimir Crnković, Momčilo Tešić, Ivan Krtalić, Ivan Večenaj i Marijan Špoljar.

Slijedeći vid kolektivnog izlaganja u hlebinskoj Galeriji svakako su bile tradicionalne izložbe pod nazivom »Žene u naivnoj umjetnosti«. Od 1970. god. od kada je pokrenuta ova je manifestacija svake godine održavana uz međunarodni praznik žena 8. mart, a od 1978. god. poprima općejugoslavenski karakter. 1984. god. održana je posljednja izložba pod nazivom »Žene«. »Dolazimo do točke kad valja priznati da se svaka, pa i ponajbolja ideja istroši, i da je u takvoj prilici bolje tražiti neki drugi način »osmišljavanja svijeta«, drugu vrstu ukazivanja na ono što vrijedi i kao takvo treba doći pod »plutajuće oko« javnog interesa, kritičke prosudbe, medijske pozornosti. Prethodne tri izložbe (1980, 1981, 1982.) pokazale su, smatramo, sve što se može pribrojiti vrijednosnom sukusu, daljnja bi »skupnost« opet prisiljavala na popuštanje, ustupke, dvostruka mjerila, sa usporednim padom kvalitete kao neposrednim efektom« (iz predgovora B. Jelušić katalogu izložbe »Žene 84«). Nova su strujanja, dakle, dovela do izmijenjenih okvira u kojima su stare prezentacijske forme bile preuske. Iako se stvaralaštvo žena – naivnih autorica ne može, doduše, odvojeno problematizirati od cjeline naivne umjetnosti, u tematsko-sadržajnom i oblikovnom pogledu i dalje privlače široki interes za primarni izraz u svijetu oko sebe.

U razdoblju od 1978 – 1988. u hlebinskoj Galeriji samostalno izlažu slijedeći autori:

Mara Puškarić – retrospektiva 1963–1978. god.

Josip Generalić – retrospektiva 1979. god.

– Crna faza 1986. god.

Dragica Lončarić – 1979. god.

Mijo Kuzman – Pero Topljak – 1979. god.

Ivan Generalić – izložba poklon-zbirke 1980. god.

Franjo Vujčec – Branko Međimorec – 1980. god.

Zlata Volarić – Joža Volarić – Pero Mandić – 1980. god.

Ivan Večenaj Tišlarov – 1980. god.
Dragan Gaži – retrospektiva 1954 – 1983. god. uz promociju monografije V. Crnkovića »Gaži«
Dragica Lončarić – Nada Šveговиć-Budaj – 1984. god.
Martin Mehkek – Dragica Belković – 1985. god.
Martin Kopričanec – 1986. god.
Stjepan Ivanec – 1986. god.
Franjo Dugina – 1986. god.
Juraj Vučetić – Josip Gregurić – 1986. god.
Krešimir Trumbetaš – 1987. god.
Mato Generalić – Milan Generalić – 1987. god.
Zlatko Huzjak – Kata Vizvari – 1987. god.
Katarina Henc – 1988. god.

Najznačajniji događaji vezani uz djelatnost hlebinske Galerije u posljednjih deset godina zbili su se 1979. god. kada je Ivan Generalić Muzeju grada Koprivnice poklonio sedamnaest svojih radova u trajno vlasništvo. Već u veljači slijedeće godine održana je izložba na kojoj su izložena sva poklonjena djela I. Generalića da bi od 14. 12. 1985. god. našla svoje stalno mjesto u dograđenom aneksu Galerije u Hlebinama. Tako je hlebinska Galerija sa 27 stalno izloženih radova Ivana Generalića iz svih perioda njegovog stvaralaštva postala mjesto najveće koncentracije djela ovoga majstora jugoslavenske naive. U aneksu hlebinske Galerije stalno su izloženi Autoportret 1953. god, Berba 1954. god, Kanas 1954. god, Svato-vi 1954. god, Ples u goricama 1968. god, Krave pod Eifelovim tornjom 1972. god, Krave u šumi 1973. god, Sneg pada 1973. god, Rogati konj 1974. god, Štuce 1974. god, Stari Ferko 1975. god, Peski 1975. god, Milček s knjigom 1975. god, Maska s trubom 1975. god, Crvena maska 1975. god, Smolek 1975. god, Pašnjak 1975. god, Kalnič-ka šuma 1975. god, Radnik 1976. god, Bijela baba 1976.

god, Ribič 1976. god, Raspeti pevec 1976. god, Pastirica 1976. god, Ukradeno djetinjstvo 1979. god, Povratak s paše 1983. god, Kolinje 1983. god. Gotovo jednako značajan kao doprinos našoj likovnosti ova donacija predstavlja i odlučujući društveni čin kojim je Ivan Generalić još jednom markirao svoje mjesto unutar jugoslavenske naivne umjetnosti kao i svoju ulogu u javnim i društvenim zbivanjima.

Na kraju spomenimo da je hlebinska Galerija u nekoliko navrata bila i inicijator humanitarnih akcija. 1979. god. održana je izložba pod nazivom »Pokloni za Galeriju u Budvi« na kojoj je na poziv Ivana i Josipa Generalića sudjelovalo 48 autora poklonivši svoje radove kao prilog oživljavanju kulturnog života ovoga grada nakon katastrofalnog potresa u Crnoj Gori. 1987. god. na inicijativu Savjeta Galerije Hlebine pokrenuta je akcija sakupljanja radova među naivnim umjetnicima Podravine za obnovu i revitalizaciju matične zgrade Muzeja u Koprivnici koju je podržalo 25 slikara čiji su poklonjeni radovi bili prezentirani na izložbi u Galeriji u Hlebinama u proljeće 1988. god.

Dvadeset je godina djelovanja jedne galerijske ustanove dovoljno tek za osvrt na njezin rad, uspjehe i, naravno, nehotične ili neizbježne propuste. Smatramo, ipak, da je djelovanje Galerije u Hlebinama opravdalo postojanje ove institucije koja je u zbivanjima oko podravske naivne umjetnosti odigrala više ili manje značajnu ulogu, da o presudnom djelovanju i ne govorimo, ali je uz vrijedan fundus od preko četiri stotine djela najznačajnijih naivnih umjetnika Podravine i značajnu dokumentaciju svakako bila mjesto koje je u datim društvenim okolnostima svoju funkciju u kulturi vršilo, smatramo na zadovoljavajući način.

^o Prvih deset godina djelatnosti Galerije u Hlebinama vidi: PZ 1978, F. Horvatić: Deset godina hlebinske Galerije